

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LX, кн. 1, 2016 г.
Кръгла маса *Специализирани видове туризъм – предизвикателства и перспективи*
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LX, book 1, 2016
Round table *Special forms of tourism – challenges and prospects*

**ВЗАИМОВРЪЗКИ МЕЖДУ ПРИДОБИВАНЕТО НА ОФИЦИАЛЕН СТАТУТ
ОТ КУРОРТТЕ И СЕЛИЩНОТО ИМ РАЗВИТИЕ
RELATIONSHIP BETWEEN THE ACQUISITION OF AN OFFICIAL STATUS
AND THE URBAN DEVELOPMENT OF THE RESORTS**

**Пело Михайлов*, Таня Йончева
Pelo Mihaylov*, Tania Yoncheva**

Аграрен университет – Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

* E-mail: pelomm@abv.bg

Abstract

The purpose of this article is to reveal the relationships between the acquisition of an official status of Bulgarian resorts and their urban development. They are grouped into three categories. *Of a Preliminary action nature (18)* are as follows: 1. interrelationships in the movement from a populated area to the village (3); 2. moving from a village to a city or to a district town (12); 3. declaring a settlement formation of national importance (3). Relationships of a *Follow-up (42) nature* are: 4. movement from a populated area to a village (6); 5. moving from a village to a city (22); 6a. moving from a village to a district town (4); 6b. movement from a district town to a village (1); 7. movement from the country to a settlement formation of national importance (5); 8. movement from the country to a settlement formation of local importance (4). The category of *Current status (115)* involves objects without a change in their settlement development: 9. there are remaining areas (33); 10. there are remaining villages (42); 11. there are remaining cities and neighbourhoods in the cities (40). The only group in the category *Future Development* is: movement from a village to a city (15), including villages of over 1,000 population that can be declared towns. The main conclusion is that the acquisition of an official status of the resorts positively influences their urban development, since 44,4% of them have registered upward changes in their urban development.

Key words: resorts, official status, urban development, legislation.

ВЪВЕДЕНИЕ

Към 1 януари 2016 г. в България има регистрирани 143 курорта от национално и местно значение. Повечето от тях са населени места – градове и села, но има също селищни образувания от национално и от местно значение, местности, природни паркове, хижи, реки, язовири и блата.

Целта на статията е да разкрие какви взаимовръзки съществуват между придобиването на официален статут от българските курорти и тяхното селищно развитие. За нейното изпълнение е издирена годината на присвояването на официален статут на всеки курорт и са проследени предхождащите или последвалите го промени в неговото селищно развитие, които са описани по-долу в текста.

Изграждането и управлението на курортите и курортните местности в страната е важен елемент от цялостното развитие както на вътрешния, така и на международния туризъм. Поради това от особено значение е обществените отношения, свързани с управлението и експлоатацията на действащите курорти и курортни местности, да получат адекватна правна регламентация. Въпросите, относно организацията и регулирането на курортите в България за пръв път са нормативно уредени в Указ № 1289 за управление на курортите, обн. ДВ, бр. 214, 13 септ. 1948 г. Посоченият указ е в сила до 1974 г., когато бива отменен с тогавашния Закон за народното здраве (ЗНЗ)(отм. от 01.01.2005 г.). Чл. 5 от Указа предвижда, че обявяването на отделни места за курортни се извършва със заповед на министъра на народното здраве по предложение на директора на Курортната дирекция. Според разпоредбата на чл. 46, ал. 2 от ЗНЗ в редакцията до м. 01.1997 г. *„местности или населени места с природни фактори, които действат благоприятно върху организма на човека и могат да се използват за лечебни и профилактични цели, се обявяват за курорти. Курортите от местно значение се обявяват от министъра на здравеопазването, а курортите от национално и международно значение – от Министерския съвет“*. Издадената въз основа на ЗНЗ Наредба № 33 за курортните ресурси на МНЗ, обн. ДВ, бр. 94, 9 дек. 1975 г., конкретизира реда за обявяване и категоризиране на курортите, разпореждайки, че това се извършва от министъра на народното здраве, съобразно техните качества. За целта министърът издава заповед.

Съгласно чл. 76 от сега действащия Закон за здравето *„териториите с категоризирани курортни ресурси и възможности за изграждане и експлоатация на обекти и съоръжения за профилактика, лечение, рехабилитация, отдих и туризъм на населението се обявяват за курорт, като границите и условията за развитие на курорта се определят с решение на Министерския съвет, което се обнародва в „Държавен вестник“*. Цитираните норми на ЗНЗ (отм.) и на Закона за здравето дават легални дефиниции на понятието „курорт“, определяйки реда за обявяване, като ЗНЗ разделя курортите на такива с национално (международно) и с местно значение. Обявяването, категоризирането, използването и опазването на курортните ресурси, курортните местности и курортите са уредени с Наредба № 14 от 3 авг. 1987 г. за курортните ресурси, курортните местности и курортите, обн. ДВ, бр. 79, 13 окт. 1987 г., която е запазила действието си и до днес. Според чл. 3, ал. 2, вр. с ал. 1 от Наредбата, като курорт се определя *„курортна местност, в която има обявени и категоризирани курортни ресурси и възможности за изграждане и експлоатация на*

курортни обекти и заведения“. Следователно, с отменения ЗНЗ, Закона за здравето и с Наредба № 14 от 1987 г. законодателят въвежда специфични критерии и ред за квалифицирането на местност като курорт, съответно за категоризирането му като такъв с национално или местно значение.

МАТЕРИАЛИ, МЕТОДИ И РЕЗУЛТАТИ

В статията са разгледани всички 172 обекта, които от 1963 г. до днес са придобили официален статут на курорти. В отделните категории и класификационни групи в курсив са изписани градовете и селата, които вече не фигурират в Списъка на курортите. Четирите курорта-съименници *Баня* в текста са различени като след името им е добавено съкратено записване на областния център. Селата *Варвара* и *Ветрен дол* поради териториалното си срастване са броени за един курорт и са записани с тире помежду си. Общият брой на класифицираните курорти е 175, тъй като *Момин проход* и *Китен* попадат последователно в две и три класификационни групи. Други 19 фигурират повторно в групата на курортите, променили своето име, но не участват в изчисляването на относителния дял.

I. ПРЕДВАРИТЕЛНО ДЕЙСТВИЕ (18)

При малка част от обектите има движение в селищното развитие, което предхожда административния акт по придобиването на официален статут от курортите. Въпреки това считаме, че и тези процеси трябва да се изследват, тъй като са продиктувани от влиянието на курортните функции на местността (която е прераснала в самостоятелно населено място) или селото (което е получило статут на град).

1. Предварително движение от населена местност към село, до 12 години преди административния акт (3) (първо е годината на обявяването му за село, следва името на курорта, последна е годината на официалното му обявяване за курорт): 1944 Нареченски бани 1950, 1959 Рударци 1963, 1955 Старозагорски бани 1963.

Тези три обекта получават статут на самостоятелно населено място още преди да бъдат обявени официално за курорти, тъй като в тях курортната функция като селищнообразуваща е много силна.

2. Предварително движение от село към град или към квартал на град, до 12 години преди административния акт (12) (първо е годината на обявяването му за град или присъединяването му като квартал на София, следва името на курорта, следва годината на официалното му обявяване за курорт, а за изписаните в курсив в скоби е посочена и годината на отнемането на статута на курорт): 1976 Априлци 1978, 1969 *Белово* 1980 (1992), 1948 Велинград 1950, 1961 кв. *Горна Баня* 1963 (2012), 1974 *Земен* 1980 (1992), 1974 Златарица 1980, 1958 кв. *Княжево* 1963 (2012), 1981 *Правец* 1985 (1992), 1964 сгт 1969 град *Рила* 1975 (1992), 1964 *Своге* 1975 (1992), 1977 *Шипка* 1978 (1992), 1964 Якоруда 1975.

При други дванадесет населени места е налице предварителното им израстване от села в градове или квартали на София още преди да получат официално статут на курорти.

3. Предварително обявяване за селищно образувание от национално значение, до 12 години преди административния акт (3) (първо е годината на обявяването му за селищно образувание от национално значение, следва името на курорта, последна е годината на официалното му обявяване за курорт): 2005 Дюни 2012, 2005 ММЦ Приморско 2012, 2005 Слънчев бряг 2012.

Съгласно чл. 22 (1) от Закона за административно-териториалното устройство на република България (ЗАТУРБ) „селищното образувание е разположено на територията на едно или повече населени места и няма самостоятелно землище“. Чл. 24, т. 1, регламентира, че то се създава при „необходимост от задоволяване на възникнали курортни или промишлени нужди с местно или национално значение“. Съгласно чл. 25, т. 2 от същия закон, редът за създаване е: „за селищните образувания с национално значение – с Решение на Министерския съвет след съгласуване със съответния общински съвет“. До момента Министерският съвет (МС) само веднъж се е възползвал от правомощията си и през 2005 г. е обявил девет селищни образувания от национално значение. Едното от тях – ваканционно селище „Елените“ обаче е заличено с Решение № 9799 от 9 ноем. 2005 г. на петчленен състав на Върховния административен съд след като Общинският съвет в Несебър е обжалвал решението на МС. Три от селищните образувания от национално значение за първи път бяха включени в Списъка на курортите в България през 2012 г., обнародван с Решение № 153 на МС.

II. ПОСЛЕДВАЩО ДЕЙСТВИЕ (42)

Класификационните групи в тази категория отразяват същината на изследваните в статията процеси, тъй като показват промените в селищното развитие, настъпили след присвояването на официален статут на курортите.

4. Движение от населена местност към село (6) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, последна е годината на обявяването му за село): 1963 Белчински бани 1967, 1952 Минерални бани 1955, 1950 Момин проход 1954, 1963 Панагюрски колонии 1986, 1967 Попови ливади 2015, 1963 Юндола 1983.

5. Движение от село към град (22) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, последна е годината на обявяването му за град, за три курорта е посочена и междинна година на обявяването им за селище от градски тип): 1967 Ахелой 2009, 1950 Баня 1969, 1950 Баня Пд 2002, 1963 Бяла 1984, 1950 Вършец 1964, 1963 Добринище 2006, 1963 Долна баня 1974, 1963 Китен 2005, 1963 Меричлери 1983, 1963 Обзор 1984, 1950 Павел баня 1978, 1963 Плачковци 1969, 1963 Приморско 1981, 1963 Ракитово 1964 сгт 1969 град, 1963 Сапарева баня 1974, 1963 Свети Влас 2006, 1963 Симитли 1964 сгт 1969 град, 1963 Стрелча 1969, 1950 Хисаря 1964, 1963 Чепеларе 1964, 1967 Черноморец 2009, 1963 Шабла 1964 сгт 1969 град.

Между обявяването на едно село за курорт и след това за град минава различно време – от 1 година при Чепеларе до 52 години при Баня Пд. За периода до 1989 г. не съществува количествен критерий за

обявяването на село за град. Едва през 1995 г. с чл. 33 (1) от ЗАТУРБ е въведено изискването „населеното място да има изградена социална и техническа инфраструктура и население не по-малко от 3500 души“. От това се е възползвал единствено курортът Баня Пд. През 2005 г. Народното събрание допълва чл. 33 (1) от ЗАТУРБ: „а в курортните места – не по-малко от 1000 души“. Веднага от поправката се е възползвал курортът Китен, а нататък през годините и Свети Влас, Добринище, Ахелой и Черноморец, които са доказали наличието на повече от 1000 постоянни жители. В групата влизат и три курорта, които по пет години са попадали в категорията **селище от градски тип**, която съществува в типологичната структура на населените места в България сравнително кратко – от 1964 до 1974 г.

6а. Движение от село към квартал на град (4) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, следва годината на обявяването му за квартал на град, а за изписаните в курсив в скоби е посочена и годината на отнемането на статута на курорт): 1966 *Видима* 1976 (1992), 1963 Китен 1981, 1950 Момин проход 1964, 1966 *Острец* 1976 (1992).

Класификационната група е въведена за да се отразят три частни случаи. През 1976 г. селата Видима и Острец са слети в новообразувания гр. Априлци, който две години по-късно сам е обявен за курорт. Село Момин проход през 1964 г. е слято като квартал на гр. Костенец, а село Китен от 1981 до 1991 г. е квартал на новообявения гр. Приморско.

6б. Движение от квартал на град към село (1) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, последна е годината на обявяването му за село): 1963 Китен 1991.

Тук е включен единственият случай, когато курорт търпи движение *надолу* в селищното си развитие – от квартал на град към село. Промяната е временна – от 1991 до 2005 г.

(А.) Движение от квартал на град към град (1) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, последна е годината на обявяването му за град): 1950 Момин проход 2006.

Тук е отразен особеният случай, когато Момин проход е отделен от гр. Костенец, признат е за самостоятелно населено място и веднага е обявен за град. Изваден е от бройката на класифицираните случаи, тъй като курортът фактически вече е попаднал в по-горна типология на селищното си развитие – в класификационна група 6а.

7. Движение от местност към селищно образувание от национално значение (5) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, последна е годината на обявяването му за селищно образувание от национално значение): 1967 Албена 2005, 1948 Боровец 2005, 1950 Златни пясъци 2005, 1963 Пампорово 2005, 1950 Свв. Константин и Елена 2005.

8. Движение от местност към селищно образувание от местно значение (4) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, последна е годината на обявяването му за селищно

образуване от местно значение): 1963 яз. „Батак“ 1999, 1963 Курорт Огняновски минерални бани 2006, 1963 Курорт Сливенски минерални бани 2006, 1963 Хайдушки поляни 2005.

Съгласно чл. 25, т. 1, от ЗАТУРБ редът за създаване е: „за селищните образувания с местно значение – с решение на общинския съвет по предложение на кмета на общината“. Именно от това си право са се възползвали общинските съвети в Батак, Гърмен, Сливен и Смолян.

(Б.) Промяна на името (19) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името, с което е обявен за такъв, след наклонената черта е годината на присвояването и новото (сегашното) му име): 1967 Фиш-фиш / 1969 Албена, 1963 Атолука / неизв. Васил Петлешков / неизв. Атолука, 1963 Лъджа / 1972 Баните, 1950 гр. Сталин / 1956 гр. Варна, 1967 яз. „Васил Коларов“ / 1999 яз. „Голям Беглик“, 1963 Добринища / 1966 Добринище, 1963 Козлука / 1985 Елените, 1950 курорт Костенец / 1950 курорт Георги Димитров / 1992 курорт Костенец, 1963 курорт Васил Коларов / неизв. Пампорово, 1967 Папаз чаир / 2015 Попови ливади, 1963 Таук лиман / 1968 Русалка, 1963 Влас / 1993 Свети Влас, 1963 курорт Антон Иванов / неизв. курорт Св. Константин, 1950 Св. Константин / 1950 летовище Варна / неизв. Дружба / неизв. Свв. Константин и Елена, 1963 Имарет дере / 1975 Хайдушка поляна, но в практиката се е наложило *Хайдушки поляни*, 1950 с. Хисар-Момина баня / 1964 гр. Хисаря, 1978 Върбаново / 1991 Царева ливада, 1963 Мичурин / 1991 Царево, 1963 Горно Шипково / 1966 Шипково.

Промяната в названието не се явява промяна в селищния статут. Но точно името е един от идентификаторите на населените места и курортите в България. Затова и разглеждаме промените в названията на курортите. При Лъджа, Козлука, Папаз чаир, Таук лиман и Имарет дере старите, непонятни за туристите, турски имена са заменени с нови. При последния обект в горния списък промяната е продиктувана, защото в нормативния акт курортът е обявен като „Шипково“, а официалното му име по онова време е с. Горно Шипково. В заповедта на министъра от 1992 г. за заличаването на курортния статут на Върбаново, то е записано с това название, независимо, че предишната година му е върнато старото име Царева ливада.

III. НАСТОЯЩО СЪСТОЯНИЕ (115)

В следващите три класификационни групи попадат обекти, които не са претърпели промяна в селищното развитие за времето след придобиването на официален статут на курорти.

9. Остават местности (33) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, а след изписаните в курсив в скоби е посочена и годината на отнемането на статута на курорт): 1967 блатото Аркутино, 1963 Атолука, 1963 Ашиклар, 1977 местн. Банище, 1967 Беденски бани, 1967 Белите брези, 1967 местн. Бодрост, 1953 Бургаски бани, 1963 местн. Бяла черква, 1966 Народен (днес Природен) парк „Витоша“, 1967 яз. „Голям Беглик“, 1967 хижа „Гоце Делчев“, 1963 местн. Елените / Козлука, 1966 местн. Зелин, 1963 Казанлъшки бани, 1963 устието на р. Камчия, 1963 Карандила, 1950 курорт Костенец, 1966 Люляците, 1966 Патлейна, 1967 хижа

„Попина лъка“, 1963 местн. Предела, 1950 Пчелински бани, 1967 устието на р. Ропотамо, 1991 местн. *Рупите* (2012), 1963 Таук лиман / Русалка, 1963 Св. Константин / Антон Иванов, 1963 местн. Семково, 1967 хижа „Синаница“, 1967 хижа „Трещеник“, 1950 местн. Тузлата, 1973 местн. Факъ дере, 1963 местн. Чаира.

10. Остават села (42) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, а след изписаните в курсив в скоби е посочена и годината на отнемането на статута на курорт): 1977 Байкалско, 1963 Баните, 1963 Баня Бл, 1963 Баня Пз, 1963 Баня Сл, 1976 Бачево, 1969 Бели Искър, 1963 *Бойково* (1975), 1967 Българево, 1963 Варвара – Ветрен дол, 1969 *Велчево* (1992), 1963 Вонеща вода, 1963 Говедарци, 1963 Дедово, 1963 Елешница, 1977 *Замфирово* (1992), 1975 *Кметовци* (1992), 1963 Кранево, 1966 Крапец, 1963 Красново, 1969 Лозенец, 1969 Маджаре, 1969 Мала църква, 1979 Мараш, 1963 Марикостиново, 1963 Михалково, 1974 Овча могила, 1963 Орешак, 1963 Панчарево, 1963 Равда, 1963 Рибарица, 1963 Рилски манастир, 1980 Розовец, 1963 Синеморец, 1963 Сланотрън, 1975 *Спанчевци* (1992), 1963 Стефан Караджово, 1978 *Върбаново / Царева ливада* (1992), 1967 *Чишлик* (1988), 1963 Шипково, 1963 Шкорпиловци, 1963 Ягода.

11. Остават градове или квартали на градове (40) (първо е годината на официалното му обявяване за курорт, следва името му, а след изписаните в курсив в скоби е посочена и годината на отнемането на статута на курорт): 1963 Ахтопол, 1963 Балчик, 1975 Банско, 1990 *Белоградчик* (2012), 1974 Берковица, 1963 Благоевград, 1967 Брацигово, 1963 Брезник, 1953 Бургас, 1950 Варна, 1974 Годеч, 1963 Девин, 1976 *Дряново* (1988), 1967 Елена, 1963 Етрополе, 1963 Каварна, 1975 *Калофер* (1992), 1975 *Карлово* (1992), 1967 Клисурса, 1963 Копривщица, 1967 Котел, 1950 Кюстендил, 1981 Малко Търново, 1954 Несебър, 1963 кв. *Овча купел* (2012), 1975 Петрич, 1984 Пещера, 1953 Поморие, 1966 Провадия, 1963 Самоков, 1963 Сандански, 1963 Смолян, 1963 Созопол, 1975 *Сопот* (1992), 1963 Тетевен, 1963 Троян, 1975 *Трън* (1992), 1963 Трявна, 1963 *Търговище* (1992), 1963 Царево.

Трябва да отбележим, че обектите в тази класификационна група не могат да претърпят промяна, тъй като са най-високо в типологичната структура на населените места в България – градове или квартали на градове.

(IV.) БЪДЕЩО РАЗВИТИЕ (15)

В перспектива част от курортите могат да продължат да израстват в селищното си развитие: местностите да станат села или селищни образувания от национално или местно значение, а селата да бъдат обявени за градове. На този етап можем единствено да посочим групата на перспективните села-курорти, които отговарят на изискването на ЗАТУРБ да имат минимум 1000 жители, за да бъдат обявени за градове.

(В.) Движение от село към град (15) (първо е името на курорта, следва броят на населението му за 2014 г.) (15): Баня Бл 2797 ж., Баня Сл 1550 ж., Бачево 1569 ж., Българево 1218 ж., Варвара 1956 ж. – Ветрен дол 1379 ж., Говедарци 1234 ж., Елешница 1313 ж., Кранево 1071 ж.,

Марикостиново 1194 ж., Овча могила 1409 ж., Орешак 1990 ж., Панчарево 3274 ж., Равда 2573 ж., Рибарица 1050 ж., Ягода 1471 ж.

Измежду 15-те посочени села-курорти с население над 1000 жители по наша прогноза в следващите 10 години не повече от три ще бъдат обявени за градове, като Равда е най-вероятният нов град.

ИЗВОДИ

В заключение трябва да се отбележи, че от 172 съществували български курорта (но регистрирани 175 случаи в статията) – 40 (22,9%) са градове или квартали на градове и теоретично не могат да регистрират промени в типологията на селищното си развитие. Други 75 курорта (42,8%) не са претърпели промени в селищното си развитие. Останалите 57 курорта (но разпределени в 60 случаи) (34,3%) са претърпели някакви промени нагоре в селищното си развитие – от които 18 (10,3%) предварително преди обявяването, и 42 (24,0%) последващо след обявяването им за курорти. Преизчислени само върху броя на случаите, когато могат да бъдат регистрирани промени, курортите, които са поели нагоре в селищното си развитие, са 44,4 %.

Изводът, с който ще завършим е, че придобиването на официален статут от курортите влияе положително върху селищното им развитие, след като 44,4% от тях са регистрирали промени нагоре в селищното си развитие, като са получили статут на селищни образувания от местно (4) и от национално значение (8), села (9), квартали на градове и градове (38). В други 15 случаи в бъдеще е възможно курортите-села да бъдат обявени за градове, тъй като формално изпълняват изискването да имат население от поне 1000 жители.

REFERENCES

Naredba № 14 от 3 avg. 1987 г. на Ministerstvoto na narodnoto zdrave i socialnite grizhi za kurortnite resursi, kurortnite mestnosti i kurortite. // *Darzh. vestnik*, № 79, 13 okt. 1987, 2–7. // Sashtoto i v: *Sluzh. byuletin na MNZSG*, 1988, № 2, 22–45. // <<http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/-552821247>> (18.04.2016).

Naredba № 33 na Ministerstvoto na narodnoto zdrave za kurortnite resursi. // *Darzh. vestnik*, № 94, 9 dek. 1975.

Reshenie № 153 от 24 fevr. 2012 г. na Ministerskiia savet. // *Darzh. vestnik*, № 18, 2 mart 2012, 12–16.

Ukaz № 1289 от 7 sept. 1948 г. na Prezidiuma na Velikoto narodno sabranie za upravlението na kurortite. // *Darzh. vestnik*, № 214, 13 sept. 1948.

Zakon za administrativno-teritorialnoto ustrojstvo na Republika Bulgariia от 1995 г. // <<http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2133622784>> (18.04.2016).